

УДК 338:229.9

СЕКТОРАЛЬНА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК НА ПРИКЛАДІ КРАЇН ЄВРОПИ

О. Я. Тарара

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 3 курс,
спеціальність «Міжнародні економічні відносини»,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – к.е.н., доцент А. Й. Жемба

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

Дослідження порушує питання про використання розширеної секторальної структури економіки, тобто такої, що окрім базових первинного, вторинного і третинного секторів, включає і четвертинний, при здійсненні економічного аналізу країни та визначенні її місця на міжнародній арені. У статті розглянуто історію становлення сектору, проведено аналіз його структури та виокремлено певні його характеристики. Задля підтвердження необхідності використання саме розширеної секторальної структури у статті наводяться закономірності між розвиненістю країн Європи та часткою сектору економіки, що «побудований на знаннях» у структурі ВВП. **Ключові слова: розширена секторальна структура економіки, третинний сектор, четвертинний сектор, НДДКР.**

This study raises the issue of using an extended sectoral structure of the economy, which includes the quaternary sector in addition to the basic primary, secondary, and tertiary sectors, when conducting economic analysis of a country and determining its place on the international stage. To explore this topic, the history of the sector's formation was initially considered, followed by an analysis of its structure and the identification of certain characteristics. To confirm the necessity of using the extended sectoral structure, the article presents the development patterns of European countries and the share of the «knowledge-based» sector in their GDP structure.

Keywords: extended sectoral structure of the economy, tertiary sector, quaternary sector, R&D.

Традиційно такі економісти, як Аллан Фішер, Колін Кларк, Жан Фурастьє та Адам Сміт вірили в трисекторну модель економіки. Однак протягом ХХ століття можна було спостерігати значний приріст частки третинного сектору в структурі валового внутрішнього продукту держав (далі ВВП). Швидкий і стрімкий розвиток цього сектору став підґрунтям для зародження і відокремлення від нього нового сектору – четвертинного (далі ЧС), як наслідок зростання економік через технологічний прогрес. Він є відображенням тієї частини економіки, що «заснована на знаннях». Наразі частка четвертинного сектору посідає чільне місце в структурі країн-розвинутих економік, що вимагає глибшого дослідження.

Активним дослідженням цього питання вчені-економісти почали займатися лише на початку ХХІ століття, тож існує вкрай мало робіт на цю тему. Серед науковців можна виділити Камілу Туречкову, Станіслава Мартіната та Саддіка Ансарі.

Метою статті є чітке окреслення меж четвертинного сектору задля відділення його від третинного сектору, а також аналіз статистичних даних, що можуть свідчити про необхідність включення ЧС у секторальну структуру будь-якої країни при її створенні.

Економіка будь-якої країни по суті є сукупністю галузей які, в свою чергу є окремими сегментами бізнес-фірм, що займаються подібною економічною діяльністю. Наступним рівнем групування стає розподіл галузей між секторами [1]. Стандартна класифікація економічної діяльності за первинним, вторинним та третинним секторами використовується для характеристики структури та розвитку країни або для спрощеного порівняння різних країн між собою чи у часовому вимірі [2].

Хоча три основні сектори становлять основу економічного аналізу, видатні економісти в своїх працях використовували різні критерії оцінки приналежності певних галузей до того чи іншого сектору. До них входять: сприяння технологічному прогресу, відносини у виробничому процесі між факторами виробництва, природні умови, продуктивність праці, різноманітність зайнятості, зміни в складі попиту, співвідношення різних видів діяльності для задоволення кінцевих потреб, складність інвестицій. У таблиці можна побачити приклади поділу трьох базових секторів видатними економістами, такими як А.Д.Б. Фішер, К. Кларк, Ж. Фурастьє та А. Сміт. Варто також звернути увагу на те, що саме підхід Сміта ліг в основу сучасної трисекторної моделі.

Таблиця

Підходи до визначення меж секторів економіки

Науковець	Підхід до визначення первинного сектора	Підхід до визначення вторинного сектора	Підхід до визначення третинного сектора
А.Д.Б. Фішер	Робота в сільському господарстві та гірничодобувній промисловості	Сектор обробки, вся робота в промисловості	Всі види діяльності, присвячені обслуговуванню
К. Кларк	Сільське господарство, тваринництво та лісозаготівля	Промисловість, яка здійснює постійну трансформацію ресурсів у оброблену продукцію (включно з видобутком сировини)	Всі інші види діяльності, які характеризуються низьким зростанням продуктивності праці
Ж. Фурастьє (за об'єктом, який включає сектор)	Середній рівень технологічного прогресу (сільське господарство)	Інтенсивний технологічний прогрес (енергетика, транспорт, будівництво, переробка мінералів)	Слабкий технологічний прогрес (включає державні та приватні послуги, комерцію, банківську і страхову справу, туризм)
А. Сміт	Продуктивна праця, що веде до виробництва або трансформації продуктів		Непродуктивна праця, яку називають обслуговуванням

Джерело: створено автором за даними джерела [2]

Як уже зазначалося вище, четвертинний сектор відділявся від третинного сектору протягом ХХ століття. Четвертинний сектор економіки належить до сукупності комерційних фірм, які займаються діяльністю, заснованою на знаннях, зосередженою на інтелектуальному капіталі [1]. Економіка, заснована на знаннях, що і є складовою ЧС, служить значним джерелом конкурентних переваг для всіх галузей і економіки в цілому. Як і у випадку з основними трьома секторами економіки, немає чіткого переліку галузей, що входять до четвертинного сектору. Проте можна виділити такі галузі, з якими погоджується більшість науковців сьогодні: інформація та комунікація, фінансова та страхова діяльність (включаючи фінансові консалтингові послуги), професійна, наукова і технічна діяльність (включаючи ІТ, дослідницьку роботу, аерокосмічні дослідження, послуги кібербезпеки тощо), адміністративна та допоміжна діяльність, освіта, охорона здоров'я та соціальна діяльність.

До характерних особливостей входять: економіка, заснована на знаннях, високі вимоги до кваліфікації, технологічні досягнення, інтелектуальний капітал, глобальна природа.

На рис. 1 видно, яке значення мають різні сектори на етапах становлення та трансформації національних економік. У доіндустріальному періоді внесок первинного сектора майже вдвічі перевищує внески вторинного та третинного секторів. З наближенням до індустріалізації вплив первинного сектора зменшується, і вторинний сектор виходить на перший план. Проте з переходом до постіндустріального періоду відбувається деіндустріалізація через розвиток третинного сектора. Початок постіндустріальної ери також знаменується зростанням значення четвертинного сектора. Важливо зазначити, що наведений графік не свідчить про присутність галузей чи доробків четвертинного сектора лише в розвинених країнах. Хоча цей сектор є дуже помітним у країнах з сильною економікою, багато країн, що розвиваються, також демонструють активну четвертинну діяльність, яка завдяки своєму унікальному ефекту дає можливість прискорити процес еволюції економічної структури та ознаменувати перехід до наступної фази.

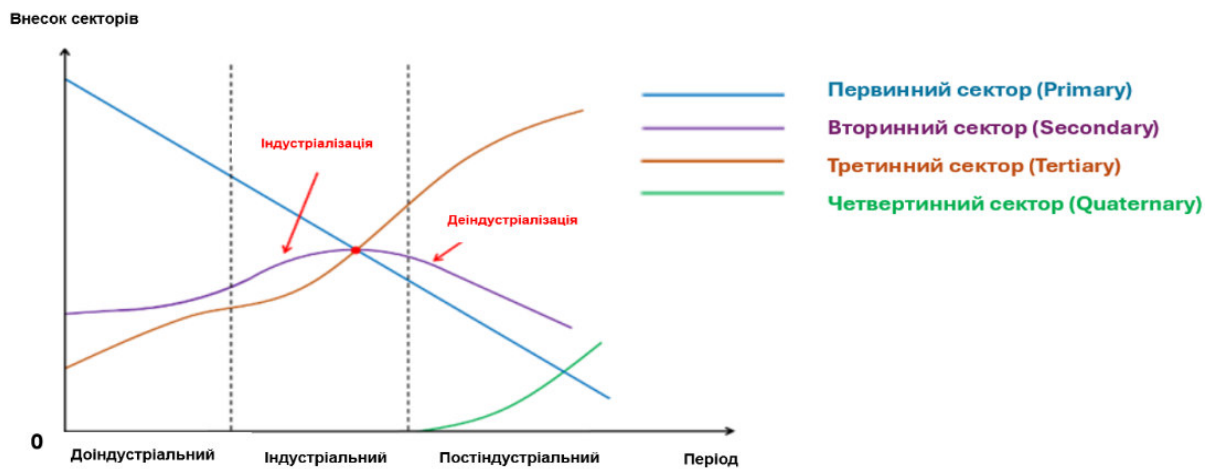

Рис. 1. Відображення залежності внеску секторів під час різних стадій розвитку державних економік

Джерело: [1]

Внесок четвертинного сектору в економіку можна проаналізувати на основі даних про його зростання в європейських країнах за 2003–2012 роки та частки витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) у 2022 році. Графіки на рис. 2 демонструють, що країни, які є давніми членами ЄС, мають вищу частку послуг, зокрема четвертинного сектору, у своїй секторальній структурі економіки порівняно з країнами Східної та Центральної Європи.

Якщо порівняти середні значення окремих секторів у 2003 та 2012 роках у країнах ЄС, то можна побачити, що розмір первинного сектору знизився з 4,4% до 3,7%, вторинного сектору – з 27% до 25,7%, третинного сектору – з 40,7% до 40,4%, а частка четвертинного сектору зросла з 27,9% до 30,2% [2]. З погляду секторів, можна визначити, що сільськогосподарськими регіонами є Румунія, Болгарія та Польща; Чехія та Словаччина є індустріальними країнами; традиційні послуги значно розвинулися в Греції, Кіпрі та Латвії, а сектор четвертинних послуг процвітає в Люксембурзі, Великобританії та Нідерландах. Якщо порівняти частку четвертинного сектору в усій економічній діяльності з ВВП на душу населення в цих країнах, можна побачити, що країни з високим рівнем економічної діяльності, орієнтованої на знання, інновації та інформацію, досягають більш високого рівня економічного розвитку. Наприклад, у 2012 році найбільший ВВП на душу населення (у паритеті купівельної спроможності PPS) мали такі країни, як Люксембург (263), Нідерланди (128), Данія та Швеція (по 126), тоді як ВВП на душу населення в Чехії був 81, у Словаччині – 76, а в Польщі – лише 67 [2].

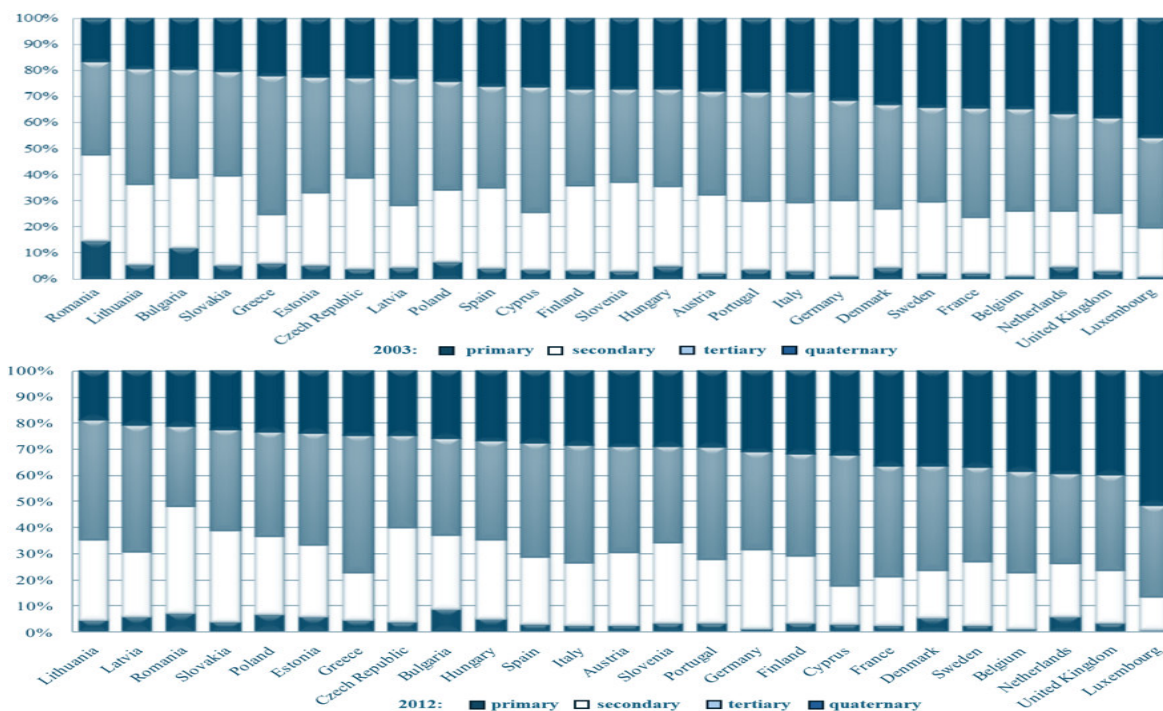

Рис. 2. Частки секторів економіки у загальній структурі ВВП країн Європи за 2003 р. та 2012 р.
Джерело: [2]

У 2022 році інтенсивність витрат на НДДКР, які належать до четвертинного сектору (економіки знань), зросла на 0,14% порівняно з 2012 роком. Бельгія та Швеція показали зростання в цьому напрямі на 3,4%, Австрія на 3,2%, а Німеччина на 3,1%. Румунія, Мальта, Латвія, Кіпр та Болгарія зафіксували найнижчі частки (приблизно 1%) у 2022 році [3].

У 2023 ж році витрати ЄС на дослідження та розробки по відношенню до ВВП становили 2,25%, тобто 387 мільярдів євро на дослідження та розробки. За останні 10 років (у період між 2013 і 2023 роками) більшість витрат на НДДКР було здійснено в секторі бізнес-підприємств (аналогічно до ситуації 2022 року, де витрати на розробки у сфері бізнесу становили 2/3 від усіх витрат на НДДКР [3]), збільшившись з 1,33% ВВП у 2013 році до 1,50% до 2023 року в цьому секторі, загальне збільшення на 12,78% [4].

Таким чином, можна стверджувати, що частка четвертинного сектору в загальній секторальній структурі економіки вимагає висококваліфікованої та освіченої робочої сили, а також здатності економік ефективно та правильно використовувати свій людський та інтелектуальний капітал. Це робить четвертинний сектор рушієм інновацій, створюючи простір для виникнення нових ринків і галузей, тому він є важливим для поточного та майбутнього економічного зростання та якісного розвитку національної економіки і суспільства в цілому.

1. Quaternary Sector. *Economic Online*. URL: <https://www.economicsonline.co.uk/definitions/quaternary-sector.html/> (дата звернення: 08.12.2024).
2. Turečková K., Martinát S. Quaternary sector and extended sectoral structure of the economy in the selected European countries. *Working Papers in Interdisciplinary Economics and Business Research*. 2015. Vol. 10. P. 1–15.
3. У 2022 році витрати ЄС на дослідження та розробки досягли 352 млрд євро. *Eureporter*. URL: <https://uk.eureporter.co/business/research/2023/12/07/eu-expenditure-on-rd-reaches-e352-billion-in-2022/> (дата звернення: 08.12.2024).
4. R&D expenditure. *Eurostat*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=R%26D_expenditure (дата звернення: 08.12.2024).